

Lijst vervangende termen

Versie 1 - 13 februari 2024

Op de LAMBO-redactie klonk afgelopen jaren regelmatig de vraag ‘deze term voelt niet meer goed om te gebruiken, maar wat schrijf ik dan in de plaats?’ *Words Matter/Woorden doen ertoe*, een publicatie van het Nationaal Museum van Wereldculturen, heeft ons daarbij veel geholpen. Toch hadden we nog meer vragen en vonden we ook elders goede antwoorden. Langzamerhand begon de redactie een lijst van termen op te bouwen om te zorgen dat onze herzieningen en nieuwe uitgaven steeds inclusiever taalgebruik hanteren, en dat we diverser zijn in ons beeldgebruik en de verhalen die we vertellen. In deze lijst zijn termen opgenomen die we liever niet meer gebruiken omdat ze kwetsend of verzachtend zijn (of zo worden ervaren door de mensen over wie het gaat), en vaak in een context worden gebruikt waarin verzachtend taalgebruik nare of zelfs afschuwelijke omstandigheden verdoezelt. Om meer recht te doen aan de geschiedenis en de huidige stand van zaken in de wereld vinden wij duidelijk en neutraal taalgebruik meer op zijn plaats. Omdat het herzien van een uitgave lang duurt en onze uitgaven vaak meerdere jaren gebruikt worden, kan het zijn dat je een verouderde tekst gebruikt in de klas. Als jij of je leerlingen daar vragen over hebben, vind je hier een aantal antwoorden.

Deze lijst is (natuurlijk) niet volledig, omdat de taal blijft veranderen en (kunst)historici ons steeds meer nieuwe inzichten en perspectieven bieden. We blijven deze lijst (en onze uitgaven) daarom continu aanpassen en aanvullen. Heb je een suggestie of aanvulling voor ons? Stuur ons dan een bericht via redactie@lambo.nl.

Vragen bij taalgebruik

- Is het nodig om een bepaald aspect van iemands identiteit (leeftijd, seksuele gerichtheid, beperking, migratieverleden, etc.) te benoemen?
Geef alleen de specifieke informatie die nodig is om een kunstwerk of (iemands persoonlijke) geschiedenis te begrijpen.
 - Bijvoorbeeld: Jordan Nassar is een Palestijns-Amerikaanse kunstenaar die *tatreez* maakt. Dit is een vorm van traditioneel Palestijns borduurwerk waarvan de patronen van moeder op dochter werden doorgegeven. Zijn achtergrond is relevant voor zijn kunst, maar andere gegevens (als leeftijd, seksuele gerichtheid, etc.) niet. Daarom wordt het eerste wel genoemd in de tekst en laten we de rest buiten beschouwing.
- Hoe praat iemand over de eigen identiteit?
Houd hier rekening mee in welke woorden je gebruikt wanneer je iemand beschrijft, en hoe je diens acties en gedrag bespreekt.
 - Bijvoorbeeld: Doet iemand aan cross-dressing (altijd, of als hobby of beroep); is die transgender, gender non-conforming of non-binair; of is het een man die rokken ziet als onderdeel van ieders garderobe, een vrouw die graag maatpakken draagt, een persoon die graag alle kledingstukken combineert en lak heeft aan de afdeling waar de kleding vandaan komt?

- Kun je iets ook in actief taalgebruik bespreken?
Passief taalgebruik verdoezelt vaak wie iets heeft gedaan, en hoe. Pas daarom op met de context waarin je het gebruikt. Door een passieve zin actief te maken doe je vaak niet alleen beter recht aan gebeurtenissen in de geschiedenis, maar is het ook veel duidelijker voor leerlingen wat er nu eigenlijk gebeurt/is gebeurd.
 - Bijvoorbeeld: Maar de Japanners waren niet van plan de Indonesiërs onafhankelijkheid te geven. Het land werd bezet en de Indonesiërs werden onderdrukt.
-> Maar de Japanners waren niet van plan de Indonesiërs onafhankelijkheid te geven. Japan bezette Indonesië en onderdrukte de bewoners.
- Is de term die je gebruikt duidelijk?
Sommige termen in deze lijst (zoals 'het Westen') zijn niet per definitie 'fout' of onbruikbaar, maar worden soms gebruikt om iets te verdoezelen, of ze gaan uit van het dominante perspectief. Wij geven er de voorkeur aan om in die gevallen een explicietere term te gebruiken.
 - Gebruik bijvoorbeeld wel 'het Westen' wanneer je het hebt over de Koude Oorlog met het Westen tegenover de Sovjet-Unie, maar vervang 'het rijke Westen' bijvoorbeeld liever door 'de (oud-)koloniale machten' wanneer je het hebt over landen die hun rijkdom (deels) te danken hebben aan het koloniseren en uitbuiten van andere gebieden.
- Vertel je het hele verhaal?
Geschiedenis wordt vaak verteld vanuit het 'winnaarsperspectief'. Maar doet het niet meer recht aan de geschiedenis als je ook de andere kanten van een verhaal laat zien?
Bijvoorbeeld: Wanneer je kolonisatie bespreekt, benoem dan ook totslaafmaking, het in slavernij houden van mensen en de handel in mensen. En deze andere aspecten van de geschiedenis:
 - uitbuiting (ook door oneerlijke belastingssystemen);
 - dwangarbeidscontracten;
 - innemen van land;
 - stelen van (natuurlijke) rijkdommen en middelen;
 - stoken of gebruikmaken van conflicten tussen lokale groepen;
 - mensen in kolonies dwingen te vechten in het leger van de kolonisator;
 - met opzet verspreiden van ziektes.
 - Bedenk je ook: wat heeft iets gekost (ook als het veel heeft opgeleverd)?
Spreek niet langer met name over kolonisatie, slavernij en totslaafmaking als winstgevend, maar eerder in termen van wat het heeft gekost: eerst en vooral mensenlevens, maak ook hun (persoonlijke) geschiedenissen, culturen, talen en kunstvormen die grotendeels of volledig gewist zijn door kolonialisme, ontvoering en totslaafmaking.
 - Benoem zeker óók het verzet (zoals de Haïtiaanse revolutie, opstanden tegen de Britten in India) en de vindingrijkheid van tot slaaf gemaakte en uitgebuite mensen en mensen wiens land werd ingenomen. Abolitionisme was niet alleen of voornamelijk werk van 'goede witte mensen'.

Vragen bij beeldgebruik

- Wie is de opdrachtgever/machthebber; staat die op de afbeelding? Had die invloed op de weergave van zichzelf en andere personen?

- Wat is de (machts)verhouding tussen mensen op de afbeeldingen die je gebruikt? Is de afgebeelde machtsverhouding (bijvoorbeeld tussen witte mensen en mensen van kleur; tussen mannen en vrouwen) steeds hetzelfde? Probeer hier dan variatie in te brengen.
- Worden gemarginaliseerde personen uitsluitend in nadelige of zelfs expliciet mishandelde positie afgebeeld (bijvoorbeeld kwaad, bedelend, in ketens, gemarteld, op de brandstapel, vermoord)? Zorg er dan voor dat zij elders als neutraal, of beter, als goed, machtig, gelukkig, krachtig, liefdevol op het doek staan. Bedenk je ook of het écht nodig is om een bepaalde afbeelding met bijvoorbeeld expliciete mishandeling of oorlogsdoden te gebruiken. Traumatische beelden kunnen negatieve effecten hebben op de gesteldheid van de leerling en op diens geheugen, dit geldt dubbel voor leerlingen uit gemarginaliseerde groepen.
- Is het een karikatuur of stereotype? Gebruik dan liever een andere afbeelding of benoem expliciet wat er aan de hand is op de afbeelding in het bijschrift (bijvoorbeeld 'racistische karikatuur'). Geef ook (historische) context in het bijschrift.
 - Bijvoorbeeld: Een propagandaposter van een jazzmuzikant met het opschrift 'bedorven muziek'. De Rijkscultuurkamer verbood het spelen en draaien van jazzmuziek, die als 'n****muziek' werd bestempeld.
 - > Een propagandaposter met een racistische karikatuur van een zwarte jazzmuzikant met het opschrift 'bedorven muziek'. De Rijkscultuurkamer verbood het spelen en draaien van jazzmuziek, die zij zagen als onderdeel van de (in hun ogen inferieure) cultuur van zwarte mensen.
- (Voor landkaarten) Wordt elke keer dezelfde projectie gebruikt (Mercatorprojectie) of zijn er ook andere, meer proportionele weergaven van landen/werelddelen?

Lijst vervangende termen

Term	Vervangende term
de Arabische wereld	overwegend Arabischtalige landen
arbeidsmigrant	mensen uit [land] die in [land] kwamen werken
bejaard	oud(er); benoem leeftijd (waar van toepassing)
Berbers	Imazighen
beschaven	koloniseren, (met geweld) opleggen van eigen normen en waarden, taal, rechtspraak en genderrollen
blank (als het over mensen gaat)	wit
derde wereld(landen)	specifieke plaatsaanduiding (continent, land, provincie, etc.), ook: oud-koloniën, lage-inkomenslanden (waar van toepassing)
eufemismen of criminaliserende termen voor zelfdoding (bijv. pleegde zelfmoord) en abortus	doodde zichzelf/zelfdoding (vraag je ook af of het relevant is om dit te benoemen); een abortus doen / X heeft een abortus gehad, liet een zwangerschap beëindigen

Term	Vervangende term
exotisch	Gebruik deze term alleen voor dieren en planten die niet inheems zijn aan het gebied dat je bespreekt. Wanneer het voor mensen gebruikt wordt, heeft het een (racistische) connotatie van anders-zijn, vooral in afkomst, uiterlijk en kleur. Bovendien is er, in de oriëntalistische blik, een ongewenste associatie van niet-Europese en Noord-Amerikaanse culturen met sensualiteit (te zien in bijvoorbeeld ‘exotische danseres’). Bespreek je de invloeden van een kunstwerk/stroming? Wees dan specifiek, bijvoorbeeld: ‘Picasso nam de beeldtaal van Afrikaanse maskers over in zijn schilderijen.’
geestesziek zijn/een geestesziekte hebben, gestoord/gek zijn, geplaagd worden door	zijn/hebben + naam specifieke aandoening, bijv: X was bipolair, had autisme/adhd, heeft een psychische aandoening, een cognitieve beperking
de Gouden Eeuw	In onze uitgaven gebruiken we ‘Gouden Eeuw’ (met aanhalingstekens) zolang de term in syllabi van bijvoorbeeld de SLO voorkomt; maar dan wel alleen als eerste aanduiding (zoals in een hoofdstuk- of paragraaftitel). We kiezen hiervoor omdat leerlingen die benaming nu nog moeten kennen voor het eindexamen. Daarbij benoemen we de context: het was een ‘Gouden Eeuw’ voor rijke Nederlanders, niet voor iedereen, en de rijkdom werd opgebouwd door o.a. totslaafmaking en uitbuiting van anderen. Daarna en in andere gevallen gebruiken we termen als ‘de (noordelijke) barok’ (in de kunstgeschiedenis); ‘de kolonisatieperiode’; ‘de zeventiende en/of achttiende eeuw’; en andere benamingen die de periode of de volgende tekst beter beschrijven.
halen/brengen van tot slaaf gemaakte mensen	kolonisten roofden/ontvoerden mensen
halfbloed, bicultureel, interracial, gemengd	Vraag je af of het iets toevoegt. Zo ja, meerkleurig, multi-etnisch, pluricultureel
hermafrodit	intersekse (bvn); intersekse persoon (znw)
het leven verliezen e.a. eufemismen voor doodgaan	doodgaan, overlijden, sterven. Vooral de context is belangrijk: als het niet ‘zomaar’ gebeurde, gebruik dan werkwoorden die duiden op de oorzaak wanneer die relevant is. Bijvoorbeeld: ‘Miljoenen mensen stierven aan de Spaanse griep’, maar ‘In de Tweede Wereldoorlog werden miljoenen mensen vermoord in de vernietigingskampen.’ (Of beter: ‘In de Tweede Wereldoorlog vermoordden de nazi’s miljoenen mensen in de vernietigingskampen.’ Zie richtlijn over passief taalgebruik.)

Term	Vervangende term
neutrale/algemene 'hij'; hij/zij; hij of zij; zijn/haar; etc.	die, de kunstenaar, de persoon, mensen, specifieke zelfstandig naamwoorden die van toepassing zijn op deze mensen. Meervoud is vaak een goede optie, bijvoorbeeld: 'Wanneer de kunstenaar klaar is met schilderen, reinigt hij zijn kwasten.' -> 'Wanneer kunstenaars klaar zijn met schilderen, reinigen ze hun kwasten.'
homo, homoseksueel/ homoseksuelen (als znw)	homoseksuele mannen/vrouwen/mensen, lhbtqi+ acroniem waar relevant/historisch toepasselijk als het breder wordt bedoeld.
homohuwelijk	openstelling van het burgerlijk huwelijk voor paren van hetzelfde geslacht
Indianen	oorspronkelijke bewoners, lokale bevolking, oorspronkelijke Amerikanen. Let ook op hoe mensen genoemd worden door anderen vs. hoe ze zichzelf noemen, bijvoorbeeld Creek-indianen -> mensen van het Muscogee-volk; Eskimo -> Inuit, Kalaallit en Yupik
inheems (als het over mensen gaat)	lokale of oorspronkelijke bewoners/bevolking, eigenlijke bewoners, oudste bewoners. Gebruik ook de naam van de specifieke lokale bevolkingsgroep.
invalide/gehandicapt raken	een blijvende beperking oplopen
invalide, gehandicapt	persoon met een beperking
koelie	mensen die sjuwwerk verrichten, mensen die (handels)waar te voet vervoeren
een kolonie stichten	een gebied koloniseren
Latijns-Amerika	overwegend Spaanstalig Amerika -> alleen wanneer het om taal of cultuur gaat. Gebruik voor het gebied anders Midden- en Zuid-Amerika en het Caribisch gebied.
lijden aan (een ziekte)	(een ziekte) hebben
Midden-Oosten	Zuidwest-Azië. Hieronder vallen: Turkije, Libanon, Syrië, Palestina, Israël, Jordanië, Irak, Saoedi-Arabië, Qatar, Bahrein, de Verenigde Arabische Emiraten, Jemen, Oman en Iran (soms ook Egypte vanwege de rol die het land speelt in deze regio, hoewel het natuurlijk zelf in Afrika ligt).
migrant, immigrant	persoon met een migratieverleden, persoon die migreert. Ook: zeg niet migrantenstroom of -golf, maar bijvoorbeeld: 'een toename in migratie', 'een periode waarin meer mensen uit [land] in Nederland kwamen wonen'. Geef ook context: waarom moesten of wilden mensen zich ineens verplaatsen? Wat gebeurde er met deze mensen nadat ze migreerden?

Term	Vervangende term
	<p>Bijvoorbeeld: 'De wijk Bijlmer werd in de jaren 60 en 70 gebouwd om aan de vraag naar goedkope woningen voor Surinaamse en Antilliaanse immigranten te voldoen en werd al snel een "zwarte" wijk.' -> 'De wijk Bijlmer werd in de jaren 60 en 70 gebouwd als een ideale woonwijk, maar het plan mislukte en de rijke middenklasse wilde er niet wonen. De Bijlmer groeide uit tot een wijk waar veel zwarte gemeenschappen een thuis vonden, vooral na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975. Tegelijkertijd werden drugshandel en -gebruik verdreven uit het centrum van Amsterdam, en verplaatsten zich naar de Bijlmer. Daar gebeurde alles "uit het zicht" van het centrum en werd dus veel gedoogd, wat voor de slechte reputatie van de buurt zorgde en bijdroeg aan stereotypering van de bewoners.'</p>
minderheid, minderheidsgroepen	<p>gemarginaliseerde persoon/personen/groepen. Er bestaan namelijk gemarginaliseerde groepen die helemaal niet de minderheid van de bevolking zijn (zoals vrouwen), en de term minderheid roept associaties met minderwaardigheid op. Wat de bedoelde groepen gemeen hebben, is dat ze zich aan de marges van de samenleving bevinden, of naar de marges geduwd worden. Ze worden dus gemarginaliseerd.</p>
multicultureel	<p>pluricultureel</p>
n****	<p>vervangen door zwarte mens, zwarte man/vrouw/kind; weglaten; vervangen door 'n-woord' (alleen als het écht nodig is, bijvoorbeeld als je het over het woord zelf hebt). Staat het in een (historische) tekstbron, toon vervanging dan aan met rechte haken: [n-woord]. Gaat het om een in het Nederlands vertaalde tekst? Controleer dan wat er eigenlijk in het origineel staat. In vroegere vertalingen is het n-woord namelijk soms toegevoegd waar het niet in het origineel stond. Let op: het Engelse 'N*gro' was de vroegere (ook racistische, toen niet expliciet beledigende maar wel systematisch discriminerende) term voor 'zwarte persoon'. Vertaal het daarom ook als 'zwarte mensen'/'zwarte man/vrouw/zwart kind', en nooit met het Nederlandse n-woord. Gaat het om de titel van een kunstwerk? Gebruik dan een nieuwe (beschrijvende) naam voor het schilderij of vervang het desnoods door 'n-woord' zoals hierboven beschreven. (Bedenk hierbij dat titels van veel premoderne werken pas achteraf door iemand anders bedacht werden.) Veel musea en kunstcollecties hebben namen al aangepast of vervangen.</p>
de Nieuwe Wereld	<p>de Amerika's; Noord- en/of Zuid-Amerika; gebruik ook de naam van het specifieke grondgebied/huidige land waar relevant.</p>

Term	Vervangende term
ontdekking, ontdekkingsreis/-reiziger	verkenner/verkenning, expeditie, (overzeese) verkenningstocht (wanneer het doel niet expliciet is om te koloniseren, maar bijvoorbeeld om gebieden in kaart te brengen of handel te drijven). Ook: kolonist(en), of: ontdekkingsrover (een term van Mounir Samuel).
het Oosten, de Oriënt	Azië (Centraal-, Oost-, en Zuidoost-Azië)
opperheer	overheerser, machthebber
primitieve kunst	<p>Traditionele kunst van volkeren uit Afrika en Oceanië werd door Europeanen en Amerikanen als 'primitief' gezien; en de makers als 'nobele wilden' die (nog) niet hadden geleden onder de industrialisatie. Dit racistische stereotype werd gebruikt om kolonisatie en racisme te rechtvaardigen. Vanwege het superioriteitsgevoel dat in de term besloten ligt, noemen we 'primitieve' kunst die van ver komt tegenwoordig inheemse of tribale kunst.</p> <p>We gebruiken 'primitivisme' (met aanhalingstekens) voor de stroming van Europese en Noord-Amerikaanse kunstenaars die hier elementen uit kopieerden, en benoemen daarbij de historische context en de witte blik van de kunstenaars. We kiezen hiervoor omdat leerlingen die benaming nu nog moeten kennen voor het eindexamen.</p> <p>Gebruik 'primitief' zeker niet als het over mensen gaat.</p>
rijke en arme landen	economisch welvarende en economisch kwetsbaar gemaakte landen
slaaf/slaven	<p>tot slaaf gemaakte mens(en), persoon/personen.</p> <p>Let ook op: niet alle tot slaaf gemaakte mensen waren zwart of afkomstig uit Afrika; de lokale bevolking van gekoloniseerde gebieden werd (vaak als eerste) (ook) tot slaaf gemaakt.</p>
slavenhandel(aar)	handel(aar) in tot slaaf gemaakten/tot slaaf gemaakte mensen
slavenschip	schip met tot slaaf gemaakten, schip voor het vervoer van tot slaaf gemaakte mensen, slavernijschip (zie hieronder)
slavernij	<p>Slavernij bestond uit verschillende deelprocessen, die ook vaak op verschillende momenten werden afgeschaft: totslaafmaking (vertaling van het Engels '<i>enslavement</i>', het tot slaaf maken van een vrij persoon), handel in tot slaaf gemaakte mensen en het in bezit hebben en gebruiken van tot slaaf gemaakte mensen.</p> <p>Op dit moment is ons geen vervangend woord voor slavernij bekend dat al deze deelprocessen omvat. We benoemen daarom wanneer relevant de specifieke delen, en gebruiken de term 'slavernij' nog voor het geheel, en soms in samenstellingen die anders te complex worden, zie 'slavernijschip' hierboven.</p>
slavernijverleden	verleden van totslaafmaking
stam	volk(eren) (tenzij iemand zichzelf identificeert als lid van een stam)

Term	Vervangende term
terrorisme	<p>Let erop dat je deze term niet alleen voor de acties van moslims gebruikt, maar (waar van toepassing) ook voor terroristische acties van bijvoorbeeld christenen, zionisten, anarchisten en extreemrechtse/extreemlinkse groepen. Terreur is bovendien niet alleen een strategie van individuen of kleinere groepen van buitenaf, maar ook van bijvoorbeeld totalitaire regimes zoals het nazisme en stalinisme. Gebruik bijvoorbeeld de definitie van het AIVD: ‘Terrorisme is het plegen van of dreigen met op mensenlevens gericht geweld, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen of politieke besluitvorming te beïnvloeden.’ Zij maken een onderscheid met ‘politiek gewelddadig activisme’, waarbij geweld op mensenlevens niet het doel is.</p>
trans (als znw gebruikt), transseksueel	<p>(Tenzij persoon zelf de term hiernaast voor zichzelf gebruikt.) trans(gender) of non-binair persoon, trans(gender) man of vrouw. De woorden ‘transgender’ of ‘trans’ gebruik je niet als zelfstandig naamwoord, alleen als bijvoeglijk naamwoord (als beschrijving van een persoon). Zeg dus niet ‘De kunstenaar is <u>een</u> trans(gender)’, maar ‘De kunstenaar is trans(gender)’ of ‘De transgender kunstenaar [maakt zelfportretten]’. Bij andere samenstellingen schrijf je de delen aan elkaar: de transgenderthematiek.</p> <p>Let op: een trans man kreeg bij de geboorte het geslacht ‘vrouw’ toegewezen; een trans vrouw kreeg bij de geboorte het geslacht ‘man’ toegewezen. Een trans man is een man, een trans vrouw is een vrouw.</p>
trans-Atlantische slavenhandel	<p>trans-Atlantische handel in tot slaaf gemaakte mensen. Let op: ook in Nederlands-Indië en rond Zuidoost-Azië bestonden vele vormen van totslaafmaking. Heb je het over het verleden van totslaafmaking in het algemeen, dan volstaat het dus niet om alleen de trans-Atlantische handel te benoemen.</p>
travestiet	<p>persoon die aan cross-dressing doet ‘Travestiet’ is tegenwoordig vooral een belediging van iemands genderexpressie (tenzij degene zichzelf zo noemt).</p>
verdwijnen (van oorspronkelijke bevolking)	<p>benoem de oorzaak en (waar bekend) wie daarvoor verantwoordelijk is: vernietiging, genocide, moord, het opzettelijk verspreiden van ziektes, expansiedrift</p>
vluchteling	<p>persoon met een vluchtverleden, persoon op de vlucht</p>
(over een tot slaaf gemaakt persoon) werd vrijgelaten	<p>veel mensen werden niet zomaar ‘vrijgelaten’, maar moesten hun vrijheid kopen van degene die hen tot slaaf had gemaakt of als slaaf (gevangen) hield. Probeer altijd uit te zoeken of dit het geval was.</p>
wereldmuziek	<p>muziek uit [land]; naam van het eigenlijke genre (bijv. Carnatische muziek, Kaiso, Chaabi, Chimurenga en Polska)</p>

Term	Vervangende term
het Westen	Europa en Noord-Amerika (en Oceanië (Australië en Nieuw-Zeeland)). Let op wat er eigenlijk bedoeld wordt, bijvoorbeeld 'koloniale machten' (zie richtlijn over duidelijkheid in termen).
zigeuners	gebruik de naam van de relevante groep(en), bijvoorbeeld Roma, Sinti, Pavees, Jenischen, woonwagenbewoners.
zwart als verwijzing naar criminele gebeurtenis	illegaal geld (i.p.v. zwart geld); illegaal werken (i.p.v. zwartwerken); bloederige/hevige/gewelddadige bladzijde in de geschiedenis (i.p.v. zwarte bladzijde) etc.

Bronnen

- Mounir Samuel, *Je mag ook niets meer zeggen. Een nieuwe taal voor een nieuwe tijd* (2023). Zie ook zijn [eigen website](#).
- Vivien Waszink, *Dat mag je óók (al niet meer) zeggen* (2022).
- UnRedacTheFacts.com
- Wereldmuseum, *Words Matter / Woorden doen ertoe* (2017).
<https://amsterdam.wereldmuseum.nl/nl/over-het-tropenmuseum/words-matter-publicatie>
- Women Inc, 'De incomplete stijlgids' (2023).
<https://www.womeninc.nl/wp-content/uploads/2023/10/WI-Stijlgids-2023.pdf>
- Advies van de Nederlandse Taalunie over genderbewust taalgebruik, van beroeps-, functie- en rolbenamingen tot voornaamwoorden. <https://taaladvies.net/taal-en-gender/>
- Transgender Netwerk Nederland, *TRANSGENDER IN DE MEDIA. HOE DOE JE DAT? Een wegwijzer voor journalisten en redacties* (2023). <https://www.transgendernetwerk.nl/wp-content/uploads/2023/03/Transgender-in-de-media-1.0.pdf>